

מדינת ישראל

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף שפות

מינהל עובדי הוראה
אגף א' להכשרת עו"ה

ירושלים, כ"ו באדר א תשע"ו
06 במרץ 2016

לכבוד
ראשי המכללות האקדמיות לחינוך

שלום רב,

הנדון: חיזוק לימודי העברית-חינוך לשוני במסלול היסודי והקדם יסודי

במסגרת ההערכות של המכללות האקדמיות לחינוך לתכנית החומש ובחינה מחודשת של מתווה ההכשרה להוראה, העלה משרד החינוך את הצורך בעיבוי פרק ההכשרה העוסק בהוראת עברית וטיפוח כישורי שפה בגן הילדים ובבית הספר היסודי (קריאה, כתיבה, הבנת הנקרא, דיבור והאזנה, ספרות ילדים, לשון, אוריינות)¹. לבחינה מעמיקה של הנושא הוקמה ועדת היגוי בראשות הפרופ' עלית אולשטיין, וחברים בה נציגי השדה, המשרד והמכללות האקדמיות לחינוך. הוועדה עומדת להציג המלצותיה להרחבה משמעותית של הכשרת המורים בתחום זה בפני המועצה להשכלה גבוהה, בברכתה של מנכ"לית המשרד.

מאחר והמכללות האקדמיות לחינוך נערכות כבר בימים אלה לשנת הלימודים הבאה, אנו פונים אליכם בבקשה לעשות ככל הניתן כדי להרחיב את פרק ההכשרה להוראת עברית במסלול היסודי כבר בשנת הלימודים תשע"ז.

הכישורים הלשוניים הם מרכיב חיוני בהשתלבותם של התלמידים בלימודים, בחברה ובתרבות. כל הגננות והמורים בכל תחומי ההוראה, עוסקים רוב שעות היום בטיפוח שפת האם ובקידום כישורי האוריינות. חלק ניכר מן השעות בבית הספר היסודי מוגדר כשעות "עברית" ומוקדש להוראה ישירה של קריאה, כתיבה, הבנת הנקרא, דיבור והאזנה, לשון וספרות. החינוך הלשוני מתבצע גם בשעות הלימוד האחרות, במסגרת השיח הכיתתי ובמסגרת תחומי הדעת השונים. אין ספק כי הוראה טובה של תחום כה נרחב ומורכב דורשת מומחיות במגוון רחב של נושאים: ידע עיוני-תיאורטי על שפה בכלל ועל העברית הדבורה והכתובה בפרט; ידע התפתחותי על שלבי רכישתה של העברית, על ספרות הילדים, על אוריינות קריאה וכתיבה. בנוסף לכל אלה גם נדרש ידע מעשי ואימון דידיקטי בחינוך הלשוני.

היעדר מסגרת לימודים אקדמית מחייבת, הממוקדת בתחום החינוך הלשוני, נותן אותותיו לאורך שנות עבודתם של המורים והגננות. משרד החינוך נאלץ להשלים פערים אלה באמצעות הדרכה והשתלמויות מרובות, אשר לא תמיד מצליחות לגשר על הפער שנוצר כתוצאה מהיעדר משנה סדורה של לימודי תשתית אקדמיים.

המתווה הנוכחי מחייב כל סטודנט במסלול לחינוך יסודי בשעתיים בלבד של הוראת קריאה וכתיבה, במסגרת לימודי החינוך, וזאת ללא הלימה לידע המקצועי הרחב הנדרש מן המורים. בנוסף, חינוך לשוני אינו מוגדר עדיין מקצוע התמחות (בשונה מהתמחות בלשון או ספרות, שמכוונים בעיקר לחינוך העל-יסודי). המשרד פנה למל"ג כדי לכלול תחום זה בתכנית החומש הקרובה.

¹ התחום העוסק בפיתוח הכישורים הלשוניים בעברית - קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה וכן בלימודי הספרות וידע הלשון נקרא בבית הספר היסודי ובגן הילדים "חינוך לשוני".

מדינת ישראל

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף שפות

מינהל עובדי הוראה
אגף א' להכשרת עו"ה

לקראת שנת הלימודים תשע"ז, נבקשכם להיערך ליעד של 15 שעות בתחום הוראת עברית-חינוך לשוני, שיחייבו כל סטודנט במסלול לחינוך יסודי, ללא קשר לתחום ההתמחות שיבחר (ובנוסף ללימודי היסוד בלשון). מכללות שיתקשו להקצות שעות בהיקף זה בשנת הלימודים הקרובה, מתבקשות להקצות לכך כ-10 שעות, ובנוסף - לשלב שיעורים העוסקים בטיפוח כישורים לשוניים במסגרת ההתמחויות בתחומי הדעת, כגון: הבנת הנקרא של טקסט מקראי, טיפוח כישורי שיח דבור בלימודי תקשורת, או מדעים, הוראת כתיבה מדעית, ועוד. לקראת שנת הלימודים תשע"ח, נבקשכם להחיל יעד זה גם על המסלול לגיל הרך.

מצורף למכתב זה נספח המפרט את מרכיבי החינוך הלשוני בבית הספר ובגן ונושאים מוצעים להוראה.

ברצוננו להודות לראשי מכללות, לפורום ראשי החוג ללשון במופ"ת ולפורום ראשי המסלול היסודי. כולם הכירו בחשיבות הנושא והסכימו שיש צורך בחיזוק ההכשרה של כלל המורים, למשימת ההוראה המרכזית שלהם. אנו מודעים לקשיים הצפויים ולצורך בהיערכות, בהכשרה ובהשתלמות של סגל ההוראה וההדרכה הפדגוגית. נעמוד לצדכם להתייעצות ולתמיכה מקצועית ככל שיידרש.

בברכה,

דליה הלוי

מנהלת תחום דעת עברית בקדם-יסודי וביסודי

נח גרינפלד,

מנהל אגף א' הכשרת מורים

העתקים:

הגב' מיכל כהן, מנכ"לית משרד החינוך
מר איל רם, סמנכ"ל, מנהל מינהל עובדי הוראה
הגב' דליה פניג, מ"מ יו"ר המזכירות הפדגוגית
מר משה זעפרני, מנהל אגף שפות, המזכירות הפדגוגית
הפרופ' עלית אולשטיין, יו"ר ועדת ההיגוי להכשרת מורים בחינוך הלשוני
הד"ר ריקי תמיר, מרכזת ועדת ההיגוי.
נציגי האגף למכללות

מדינת ישראל

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף שפות

מינהל עובדי הוראה
אגף א' להכשרת עו"ה

נספח: נושאים להוראת החינוך הלשוני

- במסגרת השינוי צריכים להיכלל בתכנית הלימודים של המסלול היסודי והגיל הרך נושאים המותאמים להוראת החינוך הלשוני, וזאת בהקצאה מספקת של שעות לימוד. להלן רשימת נושאים לדוגמה, לגיל הרך ולבית הספר היסודי ברשימות נפרדות.
- לבית הספר היסודי** מוצעים הנושאים הבאים (הצעה לדוגמה):
- 1. לימודי שפת אם** – ייכללו נושאים הקשורים לתשתית ההיסטורית של העברית, למורפולוגיה עברית, ועקרונות תחביריים וכן ידע על טקסטים סיפוריים ועיוניים.
 - 2. ראשית הקריאה** – יילמדו היבטים הקשורים לפענוח ולראשית הקריאה, כדוגמת מודעות פונולוגית, חשיבות הדיוק והשטף, שיטות קריאה.
 - 3. קריאה והבנת הנקרא** – יילמדו מודלים להבנת הנקרא, חשיבות אוצר המילים להבנה, דרכי הדרכה ומשוב. יושם דגש על הקריאה בהיבט ההתפתחותי שלה.
 - 4. התפתחות שפה** – ייבחנו השלבים ברכישת העברית בהקשרים של שפה ואוריינות החל מהינקות עבור לגן ולביה"ס היסודי ועד המעבר לחטיבת הביניים. תידון התפתחות בתחום הלקסיקון, הדקדוק התחביר, הכתיב וכן בתחום השיח הדבור והכתוב.
 - 5. שיח דבור ושיח כתוב** – יילמדו סוגי השיח השיחתי והאורייני ומאפייניהם בדגש על המישור התוכני, הרטורי והלשוני, וכן גם השיח הכיתתי ומאפייניו. התייחסות מיוחדת תינתן למשמעות המעבר מן הדיבור אל הכתיבה, לפיתוח כתיבה של ילדים וכן לשיח הדיגיטלי ולשיח בתקשורת ההמונים.
 - 6. ספרות וספרות ילדים** – הכרת סוגות מרכזיות בספרות ילדים ובספרות העברית והעולמית (בהתאם לתכנית הלימודים בחינוך לשוני); הכרת קורפוס ספרותי של יוצרים ויוצרות, אשר ישמש מצע לידע-תרבות משותף; טיפוח אסטרטגיות הולמות לקריאת ספרות; טיפוח חשיבה וכתובה יצירתית; טיפוח יכולות פרשניות ההולמות את גיל התלמיד; טיפוח היכולת ליהנות הנאה אסתטית מספרות. יינתנו כלים לעידוד קריאה, להיכרות עם תכנית הלימודים, ועם ז'אנרים ספרותיים שונים וכן יידונו דרכים להוראת ספרות.
 - 7. היבטים דידיקטיים בהוראת שפה** – במסגרת זו תילמד תכנית הלימודים "חינוך לשוני" על מטרותיה, תכניה וההישגים הלימודיים הנדרשים לאורך השנים. ייבנו יחידות הוראה תוך התייחסות לרצף שבלמידה ולהתפתחות השפה. כמו כן תהיה התייחסות לנושא ההערכה בתחום החינוך הלשוני.
 - 8. אוריינות דיגיטלית** – קריאה וכתובה בסוגות אופייניות לסביבה הדיגיטלית, שימוש באסטרטגיות קריאה ייחודיות להיפרטקסט, יכולת לאתר מידע רלוונטי ולהשתמש בו ללמידה בצורה מושכלת, כתיבה שיתופית, שימוש מיומן בכלים מתוקשבים לתקשורת וללמידה בסביבה מתוקשבת.

מדינת ישראל

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף שפות

מינהל עובדי הוראה
אגף א' להכשרת עו"ה

9. **שפה וחברה** – רב תרבותיות, הוראה בכיתה הטרוגנית רב-תרבותית, תקשורת בינאישית, תקשורת המונים, הוראת עברית לילדים שעברית אינה שפת אמם.
10. **פרקטיקום** – התנסות מעשית בהוראת העברית בליווי מדריך פדגוגי מומחה מתחום החינוך הלשוני.

לגיל הרך מוצעים הנושאים הבאים (הצעה לדוגמה):

- 1. ספרות וספרות ילדים** – היכרות עם יצירות נבחרות; היכרות עם יצירות ויוצרים המהווים נכסי צאן ברזל ביצירה הישראלית; ספרות ילדים מאז ועד היום – מאפיינים ביצירות על פני הרצף ההיסטורי; היכרות עם סוגות בספרות ילדים; מאפיינים בשירת ילדים; מקומה של ספרות הילדים בתהליכי ההתפתחות בגיל הרך; משמעות קריאת ספרים בגיל הרך בבית ובגן.
- 2. שפה** – התפתחות השפה – מילון, מורפולוגיה, פונולוגיה, פרגמטיקה ותחביר; מאפייני השיח בקרב ילדים – היכרות עם סוגי השיח בגן, ודרכים לטפח שיח בקרב ילדים; עברית שפה שניה – שלבים ברכישת שפה שניה ועקרונות ללמידת שפה שניה.
- 3. אוריינות והתפתחות השפה הכתובה** – קידום וטיפול ניצני אוריינות; אוריינות בעידן הטכנולוגי; טקסטים גרפיים בגן הילדים; התפתחות הכתיבה כמערכת רישום; התפתחות הקריאה; העשרת הידע הכללי.
- 4. היבטים דידיקטיים** – כלים לטיפול השפה, הספרות והאוריינות בהקניה ישירה, ובאופן הזדמנותי – באמצעות שיחה, סיפור, משחק ויצירה ובמסגרת תחומי הדעת הנלמדים בגן. היכרות עם חומרי למידה מותאמים לגן הילדים; דרכים למעקב ולהתערבות מתוכננת; היכרות עם תכניות מקדמות שפה ושיח בגן ובשיתוף הורים.
- 5. פרקטיקום** – התנסות מעשית בטיפול שפה, ספרות ילדים ואוריינות בגן הילדים בליווי מדריך פדגוגי מומחה מתחום החינוך הלשוני.